

IOACHIM CRĂCIUN ȘI MILITANISMUL ISTORIOGRAFIEI CLUJENE INTERBELICE

Liviu Zgârciu

Actul de la 1 Decembrie 1918 a marcat în cultura română debutul unei perioade de maximă înflorire, care din păcate, după ce avea să fie brusc curmată de regimul comunist, nu avea să mai fie niciodată atinsă. După o îndelungă așteptare și după mari sacrificii, istoria dăduse câștig de cauză poporului român, iar pentru generația intelectuală interbelică aceasta însemna eliberarea de obsesia politică a reîntregirii, dar și formularea unor întrebări privind modul în care omul de cultură urma să slujească din acest moment interesele neamului românesc. Spre exemplu, Mircea Eliade, unul dintre liderii marcanți ai acestei generații considera că: „Spre deosebire de majoritatea tinerilor, nu credeam că generația mea avea destin politic, așa cum avuse generația războiului și cum speram că vor avea generațiile care vor veni după noi. Destinul nostru era exclusiv cultural. Aveam să răspundem la o singură întrebare: suntem sau nu capabili de o cultură majoră – sau suntem condamnați să producem, ca până în 1916, o cultură de tip provincial, traversată meteoric, la răstimpuri, de genii solitare ca Eminescu, Hașdeu, Iorga?”¹.

Totuși, pe fundalul mutațiilor postbelice care plasaseră România în tabăra țărilor favorizate de prevederile tratatelor de pace semnate la Paris, începea să se pună tot mai constant problema legitimării acestor decizii. În acest context istoricul conștientiza că rolul lui nu se încheiase la 1 Decembrie 1918, ci continua punându-se din nou la îndemâna societății și a statului, furnizând argumente utilizabile politic, cum ar fi cele pe linia „dreptului istoric”, ca mijloc de susținere a intereselor naționale.

Iată de ce, dacă Mircea Eliade vedea în generația lui doar un destin exclusiv cultural, Nicolae Iorga, patriarhul istoriografiei române, avea o părere distinctă privind rolul istoricului după 1918: „Să scriem și să predăm ceea ce trebuie, lucrurile de care societatea are nevoie și în sensul pe care societatea îl pretinde ca să ne audă și să ne asculte. Să intrăm în lupta care se poate lipsi de noi, poate, dar departe de care noi înșine nu însemnăm nimic. Pulsul preocupărilor noastre să bată în ritmul, fie și înfrigorat, al timpului. Orice subiect am trata, îndată ce trecem de domeniul, pe care să-l știm mărginit și să-l concepem modest, al constatărilor nouă, cu care să îmbogățim istoria, să-l

¹ Mircea Eliade, *Memorii (1907-1960)*, București, Editura Humanitas, 1997, p. 344.

interpretăm în sensul vremii noastre, să-i stoarcem ceea ce această vreme dorește pentru folosul ei”².

Astfel, istoriografia suferă numai o deplasare de accent, un transfer din zona militantismului extrem pus în slujba unității politice, spre zone în care spiritul militant îmbracă forme mai subtile³. Aceste forme de militantism au variat în funcție de școala istorică din care proveneau istoricii, în condițiile în care după 1918 s-au constituit astfel de școli în cadrul marilor centre universitare din București, Cluj și Iași. Dintre acestea, de departe demersul istoric generat de școala clujeană a cunoscut cea mai accentuată formă de militantism, date fiind atât realitățile transilvănene marcate de o diversitate etnică și religioasă, dar și amintirile încă proaspete ale acelor istorici ardeleni care gustaseră înainte de 1918 din politica școlară de maghiarizare. De asemenea, militantismul istoriografiei transilvănene din perioada interbelică trebuie analizat în directă legătură și cu succesiunea evenimentelor politice internaționale. Tratatul semnat la Paris la sfârșitul primului război mondial au dublat teritoriul românesc pe seama pierderilor suferite de statele vecine ei, Bulgaria, Rusia Sovietică și mai ales Ungaria. Tocmai de aceea, pentru început, militantismul exercitat de istoricii români prin scrierile lor are o formă subtilă, dar pe măsură ce evenimentele internaționale devin o amenințare directă asupra unității de stat realizată în 1918 și agresivitatea discursului istoric crește progresiv.

Această atitudine o întâlnim la toți istoricii clujeni, fie că au făcut parte din prima linie a istoriografiei românești, reprezentată de un Ioan Lupaș sau Alexandru Lapedatu, sau din a doua linie. În această a doua categorie se înscrie și Ioachim Crăciun, a cărui contribuție la istoriografia română este astăzi puțin cunoscută și analizată, datorită în primul rând faptului că el s-a remarcat mai

² Nicolae Iorga, *Noi direcții în istorie. Idei din lecția de deschidere a cursurilor de istorie la Universitatea din București*, 1920, p. 145.

³ Istoriografia românească interbelică a constituit o temă abordată de istorici, atât înainte de 1990, prin: Pompiliu Teodor, *Evoluția gândirii istorice românești*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1970; Ștefan Ștefănescu, *Enciclopedia istoriografiei românești*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978; Alexandru Zub, *Istorie și istorici în România interbelică*, Iași, Editura Junimea, 1989, dar mai ales după anul 1990, prin: Pompiliu Teodor, *Incursiuni în istoriografia română a sec. XX*, Oradea, Fundația Culturală Cele Trei Crișuri, 1995; Idem, *Introducere în istoria istoriografiei din România*, Cluj-Napoca, 2002; Dan Berindei, „Dezvoltarea istoriografiei în statul național desăvârșit”, în *Memoriile secției de științe istorice și arheologie a Academiei Române*, 18 (1996), p. 65-69; Frederick Kellogg, *O istorie a istoriografiei române*, Iași, Institutul European, 1996; Lucian Năstasă, *Generație și schimbare în istoriografia română. Sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX*, Cluj, Presa Universitară Clujeană, 1999; Mihai Chicoveanu, „Istoricii și politica în România interbelică”, în *AIIX*, vol. 39-40 (2002-2003), p. 595-612; „Istoriografia”, în *Istoria Românilor*, vol. VIII, București, 2003, p. 708-721.

ales în domeniul bibliologiei⁴. Cu toate acestea, demersul istoriografic al lui Ioachim Crăciun nu poate fi ignorat, mai ales că lucrările sale, realizate într-o proporție covârșitoare în perioada interbelică, axate pe teme de istorie politică, culturală și ecleziastică, constituie o contribuție importantă la istoriografia română. Bineînțeles că majoritatea preocupărilor sale istoriografice vizau provincia intracarpatică deoarece, la fel ca și ceilalți istorici clujeni, considera primordială studiarea istoriei Transilvaniei. Această opțiune era dată de modul în care istoriografia maghiară, mai ales după 1867, a tratat total neștiințific acest subiect, doar pentru a anula particularitățile specifice acestei provincii și a integra „până la neființă istoria Transilvaniei în cea a regatului zis al Sf. Ștefan”⁵. Acesta a fost contextul general în care s-a afirmat noua generație de istorici transilvăneni, un context în care prioritară devenea completarea cercetărilor referitoare la Transilvania, accentul fiind pus pe studiarea problemelor românești de aici.

Născut în comuna Dârlos, județul Sibiu, la 25 iunie 1898, Ioachim Crăciun a urmat studiile primare atât la Școala elementară maghiară din comuna natală, dar și la Școala săsească din Mediaș. Studiile secundare le-a început tot la Mediaș, dar le-a continuat din 1911 la Liceul maghiar de stat din Dumbrăveni⁶. Această perioadă școlară a reprezentat pentru el, dar și pentru alți colegi de-ai săi de breaslă, o traumă culturală și psihologică generată de politica autorităților maghiare de a intensifica după 1867 asimilarea naționalităților nemaghiare prin intermediul școlilor⁷. După 1918 Ioachim Crăciun nu numai că nu a uitat acest episod, dar într-o serie dintre studiile sale se regăsește un militantism care uneori pare dictat de un sentiment național care îi fusese grav lezat de sistemul de învățământ al vechii Ungarii pe care îl urmase.

Spre exemplu, în *Activitatea științifică la Universitatea „Regele Ferdinand I” din Cluj în primul deceniu, 1920-1930*, Ioachim Crăciun încerca să surprindă aportul important pe care l-a adus Universitatea clujeană, în numai un deceniu

⁴ O scurtă analiză a demersului istoriografic întreprins de Ioachim Crăciun întâlnim la Irina Zaharia, „Din istoriografia românească asupra lui Mihai Viteazul. Contribuțiile lui Ioachim Crăciun”, în *BCȘS*, nr. 3 (2007), p. 147-152.

⁵ I. Moga, „Contribuția membrilor Institutului de Istorie Națională la istoriografia română în primul sfert de veac (1920-1945)”, în *AnIIIN*, X (1945), p. 622.

⁶ Nicolae Edroiu, *Ioachim Crăciun (1898-1971) și Bibliologia românească* [Bibliotheca Bibliologica 1], p. 3-35; Liviu Zgârciu, „Istorici în perioada regimului comunist. Ioachim Crăciun”, în *Apulum*, XLIII/2 (2006), p. 393-404.

⁷ Atmosfera politizată întâlnită de elevii români în instituțiile școlare ungurești este analizată de Irina Livezeanu, *Cultură și naționalism în România Mare. 1918-1930*, București, Editura Humanitas, 1995, p. 174-181.

de activitate, la dezvoltarea unei vieți științifice în rândul românilor din Transilvania⁸.

Lucrarea, care făcea parte din seria manifestărilor festive generate de jubileul împlinirii unui deceniu de activitate a Universității „Regele Ferdinand I” din Cluj, avea în primul rând menirea de a demonstra fără putință de tăgăduit superioritatea învățământului universitar din Transilvania față de cel maghiar⁹. Tot în același scop și tot atunci fusese realizată în incinta bibliotecii Universității și o expoziție retrospectivă, unde au fost expuse lucrările științifice ale profesorilor, conferențiarilor și asistenților universitari, grupate pe instituții și facultăți¹⁰. Expoziția, care prezenta bilanțul activității științifice a „Universității românești a Transilvaniei” din primul deceniu de funcționare, trebuia să confirme și ea această superioritate, mai ales de când considera organizatorul ei, Ioachim Crăciun: „Poporul românesc a fost repus în drepturile sale legitime asupra acestei părți de țară românească și de când știința a început să fie propovăduită de la înălțimea catedrelor Universității Daciei Superioare în limba românească”¹¹.

Istoricul clujean, aflat încă sub impactul amintirilor legate de fostul sistem de învățământ din Transilvania de până la 1918, pe care îl cunoscuse personal, nu scapă ocazia de a-și lua revanșa prin organizarea expoziției și publicarea studiului. În viziunea lui, realizările învățământului universitar românesc din Transilvania stârniseră invidia „[...] foștilor uzurpatori ai acestei provincii, ungurii, care nu voiau să creadă, în primii ani după război, că poporul român va fi în stare să-și organizeze în Transilvania o Universitate, că în această Universitate se va putea preda știința în inculta limbă românească și că se vor putea găsi, peste tot, 80-90 de profesori, care să fie la înălțimea unei misiuni științifice superioare”¹².

Această atitudine militantistă a lui Ioachim Crăciun fusese generată în primul rând de acuzele maghiarilor vizavi de imposibilitatea românilor de a susține și face să funcționeze o universitate română în Transilvania după 1918. În acest sens, studiul constituia și o reacție la apelul universității maghiare „Franz Josef” din Cluj, adresat în 1920 tuturor universităților din lume, prin

⁸ Ioachim Crăciun, „Activitatea științifică la Universitatea Regelui Ferdinand I din Cluj, în primul deceniu 1920-1930”, în *Universitatea „Regele Ferdinand I” din Cluj, 1920-1930. Primul deceniu de activitate al Universității românești*, Cluj, Tipăritura „Cartea Românească”, 1930-1933, p. 211-528.

⁹ Pentru activitatea sa ca secretar al Serbărilor Universității clujene ținute în data de 20-21 octombrie 1930 și pentru publicarea lucrării, Ioachim Crăciun a fost decorat în 1938 cu ordinul „Coroana României”.

¹⁰ Crăciun, *Activitatea științifică*, p. 211.

¹¹ *Ibidem*, p. 212.

¹² *Ibidem*, p. 213.

care protesta față de preluarea universității din Cluj de către români, pe care-i considerau „un popor inferior în cultură”¹³. La aceasta se adăugau și zvonurile răspândite de maghiari, precum că locurile profesorilor ungari fuseseră luate la Cluj de învățători, preoți, avocați și medici români¹⁴. În fața acestei avalanșe de acuze jignitoare, nu este de mirare că riposta lui Ioachim Crăciun avea să fie imediată și dură deoarece, după cum el însuși recunoștea, dorea „[...] să dezmință, însă, toate credințele lor interesat pesimiste cu privire la puterea de creație, în domeniul științific, a poporului român și să verifice credința noastră nestrămutată în forțele creatoare ale celui mai încercat popor latin din Europa”¹⁵.

Istoricul clujean îi acuza direct pe maghiari fiindcă împiedicaseră prin toate mijloacele constituirea unor universități românești în Transilvania, care ar fi favorizat procesul dezvoltării științei în rândul românilor: „Astfel de așezăminte de înaltă cultură noi Români din Transilvania n-am avut, fiindcă Ungurii nu ni le-au îngăduit, ci dimpotrivă au înălțat la 1872 în capitala Transilvaniei, provincie locuită în majoritate zdrobitoare de Români, o Universitate Ungurească”¹⁶. Urmare a acestei politici, în viziunea autorului, „mulți intelectuali români ardeleni au fost siliți să treacă în Principatele Române, unde au devenit profesori la universitățile din București și Iași, deși acești intelectuali de seamă ai noștri, care au devenit fiecare în parte câte o glorie Universităților din Principatele libere românești, ar fi putut fi, pe același plan, și în serviciul unei Universități românești în Transilvania”¹⁷.

Oprindu-se intenționat atât asupra unor personalități precum Matei Corvin și Nicolae Olahus, în care vedea întemeietorii primelor instituții superioare de învățământ din spațiul ungar, dar extrapolând și înspre mitropolitul Kievului, Petru Movilă, organizatorul învățământului superior din Rusia, Ioachim Crăciun sublinia originea lor română, fapt care îl determină să concluzioneze cu amărăciune că „[...] hazardul istoric a voit ca să devenim ctitori de Universități tocmai la popoarele, de la care am avut de suferit mai mult”¹⁸. Afirmând răspicat că alături de unguri, rușii au fost dușmanii istorici ai poporului român, autorul nu avea să știe în acel moment câtă dreptate avea, dar peste ceva timp avea să afle pe propria piele, când nu numai că va deveni membru al Asociației Române pentru Legături cu Uniunea Sovietică (ARLUS),

¹³ *Appel de l'Université hongroise François Joseph de Kolozsvár à toute les Univesités du monde*, Budapeșt, Magyar Állami Nyomda, 1920, apud Crăciun, *Activitatea științifică*, p. 215.

¹⁴ Kornis Gyula, *Problema instrucțiunii în Ungaria dezmembrată*, Budapeșta, 1927, apud Crăciun, *Activitatea științifică*, p. 214.

¹⁵ Crăciun, *Activitatea științifică*, p. 216.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*, p. 220.

dar va fi și obligat să-și însușească bazele științei sovietice într-o încercare disperată de a supraviețui.

Pentru a demonstra buna pregătire științifică de care s-a bucurat prima generație de profesori români ai Universității clujene, Ioachim Crăciun apelează la mai multe statistici, care trebuiau să evidențieze clar superioritatea românilor față de maghiari după 1918. Arătând că din cei 83 de profesori ai celor patru Facultăți (Drept, Medicină, Litere și Științe), 68 au studiat în străinătate, istoricul clujean afirma că pentru el acest aspect nu constituia un criteriu care să valideze buna pregătire profesională, dar era nevoit să se raporteze la el, doar pentru a satisface pretențiile „[...] pentru cei care cred că știința superioară nu se poate câștiga decât în țările apusene, deși studii înalte serioase s-au putut face și la cele două Universități din Regatul Vechiu al României, la București și Iași”¹⁹. Deși aluzia era evident cu referire către acuzele maghiare, nu putem trece cu vederea că în această atitudine era și o chestiune personală, Ioachim Crăciun urmasa și el cursurile unei universități din Vechiul Regat, Universitatea bucureșteană. Mergând pe această linie, autorul evidențiază faptul că șapte dintre profesorii ei erau membri activi, iar zece membri corespondenți ai Academiei Române, ba chiar mai mult, Emil Racoviță și Alexandru Lapedatu, doi dintre președinții celui mai înalt for științific din România, fuseseră profesori universitari la Cluj.

Această atitudine nu era întâlnită doar la Ioachim Crăciun, ci la toți istoricii clujeni, și era marcată de acel tip de militantism care dorea atât să răspundă științific diferitelor afirmații acuzatoare făcute de maghiari după 1918, dar și să prezinte argumentele științifice pentru legitimarea actului de la 1 Decembrie 1918. Spre exemplu, Ioan Lupaș și Alexandru Lapedatu au căutat mai mereu în lucrările lor să legitimeze Marea Unire, ba chiar mai mult, Ioan Lupaș fusese unul dintre crainicii Unirii proclamate de Adunarea de la Alba Iulia, după ce înainte fusese închis (1916-1917) pentru activitatea lui „subversivă”²⁰. De asemenea, Ioachim Crăciun a participat și el la Marea Adunare de la Alba Iulia, în calitate de delegat supleant al circumscripției electorale Cristian (Sibiu)²¹. De fapt, întotdeauna el a recunoscut relația specială care a avut-o cu mentorii săi, marii istorici clujeni, dar și cu Nicolae Iorga²².

¹⁹ *Ibidem*, p. 222.

²⁰ Ioachim Crăciun, *Bibliografia lui I. Lupaș*, București, 1943, p. 5.

²¹ *Marea Unire de la 1 Decembrie 1918*, București, 1943, p. 72.

²² Într-o notă autobiografică dată la Securitate, Ioachim Crăciun recunoștea că în formarea sa profesională a fost influențat mai ales de istoricii Nicolae Iorga, Dimitrie Onciul și Vasile Pârvan la București și de Alexandru Lapedatu și Ioan Lupaș la Cluj Napoca. Dintre aceștia, de departe cel mai puternic impact asupra lui Ioachim Crăciun l-a avut Nicolae Iorga, cel care de fapt l-a remarcat în anul 1918, pe când vizita Blajul, unde învăța Ioachim Crăciun, sfātuindu-l

În 1939 Ioachim Crăciun publica studiul *Les classes sociales en Transylvanie*, în care încerca o tratare la nivel general a relațiilor dintre români și celelalte națiuni din Transilvania de-a lungul timpului, punând accentul pe argumentele privind drepturile istorice ale românilor asupra provinciei intracarpatică²³. Lucrarea apărea nu întâmplător în limba franceză, într-o perioadă în care izbucnirea unui noi conflagrații mondiale părea iminentă, iar politica revizionistă a statelor vecine cu România punea o imensă presiune pe autoritățile române. Mai mult decât atât, în mare parte, prevederile tratatelor semnate la Paris la sfârșitul primului război mondial fuseseră călcate în picioare. Spre exemplu, chiar în momentul apariției studiului, Ungaria ocupase Rutenia, eveniment care nu putea decât să stârnească îngrijorarea României, confruntată și ea cu revizionismul maghiar în ceea ce privește Transilvania.

Tocmai din aceste motive Ioachim Crăciun abordează lucrarea de pe poziția unui militantism extrem, care amintea de lucrările istoriografice apărute înainte de 1918. Timpurile cereau o astfel de acțiune, iar istoricul se vedea încă o dată chemat să se pună total în slujba intereselor naționale. Pentru a crea o imagine cât mai plastică a evoluției istorice a relațiilor interetnice din provincia intracarpatică, autorul împarte națiunile transilvănene în două mari categorii, pe de o parte ungurii, secuii și sașii incluși în clasa asupritoare și de cealaltă parte, românii. Românii ardeleni împărțiți în trei clase sociale, țărănească, de mijloc și a intelectualilor, au fost supuși în toată istoria lor de către unguri, secui și sași unui proces de exploatare menit să-i transforme într-o mare clasă de servitori²⁴. Astfel, prin forță și nu printr-un proces natural considera Ioachim Crăciun că s-a efectuat diferențierea socială a elementelor etnice din Transilvania.

Interesantă este terminologia folosită de istoricul clujean, în care cuvinte precum clase politice, capital, oprimare politică, dominație economică sau aservire, nu numai că zugrăvesc un tablou sumbru al națiunii române, dar fac simțite pentru prima dată unele simpatii de stânga ale autorului²⁵.

Cei mai numeroși dintre români, țărani au avut de suferit de pe urma politicii autorităților maghiare, a căror atitudine ostilă s-a manifestat permanent, dar mai ales după revoluția de la 1848-1849 când, deși țărani români au fost împroprietăriți, ungurii au făcut tot posibilul să împiedice formarea unor proprietăți țărănești libere. Istoricul clujean își argumentează

să vină și să studieze la București. Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (mai departe A.C.N.S.A.S.), fond *informativ*, dosar R 178437, f. 81.

²³ Ioachim Crăciun, „Les classes sociales en Transylvanie”, în *RT*, V (1939), nr. 4, p. 448-467.

²⁴ *Ibidem*, p. 450.

²⁵ Ioachim Crăciun s-a înscris în anul 1945 în Partidul Social Democrat, iar după fuzionarea acestuia cu Partidul Comunist Român se va plasa în tabara Titel Petrescu, motiv pentru care în decembrie 1949 va fi dat afară din noul creat Partid Muncitoresc Român. Zgârciu, *Istorici*, p. 394.

afirmațiile făcând apel la date statistice, din care mai desprinde concluzia, că atunci când au acceptat situația, maghiarii au căutat să le dea doar cele mai sterpe pământuri arabile²⁶.

Ioachim Crăciun considera clasa de mijloc a românilor ardeleni, ca fiind cea mai asuprită, deoarece numărul industriașilor și comercianților de origine română a fost limitat, sau chiar inexistent în diferitele zone ale Transilvaniei. S-a ajuns aici datorită politicii autorităților de a interzice românilor dreptul de a locui în orașe, fapt care a dus la inexistența unei medii urban românești. Istoricul clujean se arată revoltat de această situație paradoxală, în care s-au găsit cei mai numeroși locuitori ai Transilvaniei, românii inexistenți din clasa de mijloc ardeleană. Prezentând situația din diferite orașe ardeleni precum Sibiu, Turda, Bistrița, Sebeș, Arad, Oradea sau Cluj, în care românii au fost deseori alungați și excluși sistematic tocmai pentru a nu putea forma o clasă de mijloc numeroasă, Ioachim Crăciun nu făcea decât să-și susțină afirmațiile pe temeuri științifice²⁷.

Bineînțeles că autorul are grijă ca în finalul părții dedicate acestei clase sociale să sublinieze importanța unirii Transilvaniei cu România, care nu numai că a dus la o schimbare în bine a acestei situații pentru români, dar noile autorități au adoptat o politică de toleranță față de minorități, în conformitate cu spiritul tolerant al românilor, atitudine remarcată și de unii scriitori unguri.

Dat fiind climatul politic din România în perioada în care apărea studiul, autorul este nevoit să-i dea și un rol propagandistic procarlist, amintind în acest sens de importanța Constituției din 1938, prin care clasei mijlocii a minorităților i s-au oferit aceleași drepturi și privilegii cu majorității români²⁸.

Aceeași atitudine militantistă o întâlnim la Ioachim Crăciun și în partea dedicată clasei intelectualilor români din Transilvania, și ei mult nedreptățiți de-a lungul istoriei de maghiari. În privința statutului lor, cea mai mare indignare a autorului este legată de politica autorităților de a-i lăsa pe români într-o profundă ignoranță pentru a fi exploatați mai bine de nobilimea maghiară. Astfel, românii ardeleni au fost puși în imposibilitatea, timp de multe secole, să contribuie la patrimoniul cultural al umanității²⁹. Bineînțeles că nici acum nu scapă prilejul să sublinieze importanța regelui Matei Corvin pentru cultura maghiară, mai ales că fondatorul primei universități ungare a fost de origine român transilvănean.

²⁶ *Ibidem*, p. 452.

²⁷ *Ibidem*, p. 459.

²⁸ *Ibidem*, p. 462.

²⁹ *Ibidem*, p. 464.

Totuși, existența unor preocupări intelectuale la românii ardeleni este confirmată de Ioachim Crăciun prin enumerarea unor personalități precum Nicolae Olahus, Gavril Ivul, Ioan Caion și George Buitul³⁰.

Istoricul clujean remarcă aici situația tragică a intelectualilor români din Transilvania, obligați unii dintre ei de vitregia vremurilor, ca după ce au acces la clasa intelectuală să-și abandoneze religia și chiar cadrul etnic, astfel „multe valori intelectuale au fost pierdute pentru noi și au îmbogățit patrimoniul cultural al altor națiuni”³¹. În ciuda acestor condiții defavorabile, principalul merit al intelectualilor români din Ardeal este considerat de Ioachim Crăciun a fi acela de a trezi conștiința națională a românilor transilvăneni.

În finalul studiului este realizată o prezentare sumară a noilor realități ale mediului intelectual românesc din Transilvania, mai ales cel universitar, după actul de la 1918. Făcând o comparație între activitatea Universității clujene din perioada maghiară, mai exact între anii 1872-1919, și cea românească corespunzătoare deceniului trei al secolului al XX-lea, istoricul clujean distinge o superioritate evidentă a celei de a doua perioade sub raportul activității științifice³². Și aici Ioachim Crăciun simte nevoia să reamintească atitudinea statului român, care prin Constituția din 1938 garanta o politică nediscriminatorie față de minorități, atitudine care a dus, spre deosebire de trecut, la o solidaritate și înțelegere mutuală între diferitele clase sociale românești, ungurești și săsești.

Militantismul lui Ioachim Crăciun s-a manifestat și în modul în care a urmărit aparițiile istoriografice din spațiul maghiar referitoare la Transilvania. Bun cunoscător al limbii maghiare, a recenzat multe lucrări apărute în limba maghiară și de fiecare dată a intervenit în momentul în care autorii au încercă să-i denigreze pe români, dar s-a și folosit frecvent de aceste scrieri pentru a argumenta mereu dreptul istoric al românilor asupra Transilvaniei.

Astfel, recenzând cele cinci volume ale lucrării lui Csánki Dezső, intitulată *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, editată la Budapesta în perioada 1890-1913, istoricul clujean sublinia importanța lucrării pentru români, deoarece în ea „se urmăresc în ordine cronologică toți proprietarii cari au stăpânit diferitele localități și ținuturi” din județele cu populație românească din fosta Ungarie intrate după 1918 în componența

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*, 465.

³² De fapt subiectul fusese analizat de Ioachim Crăciun în „L'Université roumaine et l'Université hongroise de Transylvanie”, în *RT*, II (1935-1936), nr. 3, mars-avril 1936, p. 322-343.

României, concluzionând că în cea mai mare parte aceștia au fost români³³. Tot aici, Ioachim Crăciun identifică unele dintre cauzele nenorocirilor românilor ardeleni, precum situația tragică a celor care făceau parte din „[...] familiile cnejilor români care se maghiarizează sau, nemaghiarizându-se, trec de la stare lor liberă în acea de iobăgie”³⁴.

Poate cea mai evidentă ripostă față de apariția unei lucrări în spațiul maghiar a fost dată în numărul al V-lea al *Anuarului Institutului de Istorie Națională din Cluj*, când a recenzat volumul lui Ludovic Szádecki, *A székely nemzet története és alkotmánya*, apărut la Budapesta în 1927³⁵. Ioachim Crăciun atrăgea atenția asupra modului în care erau jigniți românii de istoricul maghiar în cartea sa, fiind numiți „[...] Valahi, cu accepțiunea pe care cine cunoaște limba ungurească știe cât dispreț ascunde”³⁶.

În primii ani ai regimului comunist, orice formă de naționalism devenea periculoasă, iar dacă era combinată și cu o poziție antimaghiară putea fi fatală celui ce exprima asemenea păreri în public. Iată de ce, Ioachim Crăciun intră în atenția noilor autorități în aprilie 1948, când, prezent la Oradea în cadrul unei conferințe organizate de ARLUS, prezintă o lucrare intitulată *Revoluția din 1848 și relațiile româno-maghiare de atunci*. În noul climat politic, extrem de sensibil la astfel de subiecte, nu este de mirare că istoricul clujean a fost acuzat că „în conferința sa profesorul Crăciun a vorbit despre subiectul de mai sus, în mod tendențios, pe linie șovină. A afirmat că românii în decursul veacurilor a întins în nenumărate rânduri o mână prietenească către unguri, însă aceștia niciodată nu au primit-o. A citat o poezie a poetului Petőfi, afirmând că acest poet maghiar în această poezie a arătat că urăște Carpații și Transilvania, subliniind prin aceasta că granițele Ungariei se găsește în pusta ungară, la Tisa, problema fiind tratată de profesorul Crăciun Ioachim, cu o tendință vădit șovină”³⁷. Bineînțeles că Ioachim Crăciun a fost urgent chemat să dea o declarație despre cele întâmplate la Oradea, și în ciuda scuzelor sale de tipul „problema aceasta n-a fost ușoară, însă am arătat bazat pe știri luate din Karl Marx”, sau „că ideile și nivelul conferinței au fost luate în esența lor din *Istoria României*, cartea oficială de istorie admisă acum în liceele noastre, scrisă de colectivul Mihai Roller de la București, pe care am recomandat-o ascultătorilor, în mod public, s-o citească”, nu a putut împiedica includerea sa în rândul persoanelor acuzate

³³ Ioachim Crăciun, „Dr. Csánki Dezső, Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában (Geografia istorică a Ungariei în epoca Huniadeștilor), Tom I-III, V, Budapest, Magyar Akadémia, 1890-1913 (4 vol.)”, în *AnIIN*, III (1924-1925), 1925, p. 757-761.

³⁴ *Ibidem*, p. 748.

³⁵ Ioachim Crăciun, „Ludovic Szádecki, A székely nemzet története és alkotmánya (Istoria și constituția națiunii secuiești)”, în *AnIIN*, V (1928-1930), 1931, p. 628-633.

³⁶ *Ibidem*, p. 632.

³⁷ A.C.N.S.A.S., fond *informativ*, R 178437, f. 76

de șovinism³⁸. Putem considera cu adevărat, că acest eveniment, la fel ca și altele de acest tip, marca dispariția oricărei forme de militantism din discursul istoric al istoricilor români, iar nu peste mult timp parte din ei vor plăti greu pentru atitudinea și implicarea lor în astfel de probleme.

În concluzie, putem afirma că militantismul discursului istoric interbelic a fost direct legat de evenimentele politice internaționale, iar pe măsură ce situația externă se complica pentru România, și formele acestui militantism evoluau. Ioachim Crăciun, alături de istoricii școlii clujene, mult mai sensibili la astfel de probleme, au abordat în scrierile lor imediat după 1918 forme mult mai radicale de militantism, spre deosebire de școlile istorice din București sau Iași. La istoricul clujean, aceste forme militante ale discursului istoric au fost generate de concepția că rosturile istoriei trebuiau să rămână cantonate la ideea de legitimitate a prezentului, dar aceasta nu însemna că recuperarea trecutului românesc ardelean nu trebuia făcută în temeiul adevărului.

³⁸ *Ibidem*, f. 91-92.